

Deset let činnosti Hnutí R a pedagogika

Blahoslav Kraus

Abstrakt: V příspěvku autor charakterizuje deset let činnosti občanského sdružení Hnutí R, které se zabývá výchovou a vzděláváním romských dětí. V průběhu těchto let se uskutečnilo více než dvacet setkání, seminářů, konferencí, kterých se účastnila řada předních odborníků z oblasti pedagogiky. Z většiny setkání vyšly také sborníky, přinášející spoustu cenných poznatků a informací, týkajících se problematiky multikulturní výchovy. Lze tedy právem konstatovat, že činnost Hnutí R nejen přispěla velmi významně k této problematice v praxi, ale obohatila i pedagogickou teorii.

Před deseti lety, ve dnech 27.–28. 5. 1994, se uskutečnilo první setkání příznivců Hnutí spolupracujících škol R. V souvislosti se zrodem myšlenky a projektu setkávání učitelů a vychovatelů podílejících se na výchově a vzdělávání romských dětí nelze nezpomenout dnes již zesnulého doc. dr. J. Vomáčku, CSc. První kroky a program se rodily na PF UJEP v Ústí n. Labem. Později vzniklé občanské sdružení, u jehož zrodu stál dr. J. Balvín, CSc., je zaměřeno na shromažďování informací o metodách výchovy a vzdělávání romských žáků, zprostředkovávání výměny zkušeností mezi učiteli a vychovateli. Jak se v průběhu dalších let ukázalo, akce v rámci Hnutí R přispěly i k rozvoji pedagogické teorie. Postupně se setkání, seminářů a konferencí zúčastňovali také přední odborníci, pracovníci vysokých škol a dalších institucí.

První setkání, tematicky zaměřené na problémy multikulturní výchovy, se uskutečnilo v ZŠ Předlice a SOU Krásné Březno. Ještě téhož roku proběhlo další setkání na Církevní ZŠ Přemysla Pittra v Ostravě a bylo věnováno alternativním přístupům ke vzdělávání romských žáků. Z následujícího setkání v dubnu 1995 na 5. ZŠ v Mostě již vyšel první sborník příspěvků. Jeho obsah přináší příspěvky týkající se bariér a negativních jevů v životě a vzdělávání Romů. Převažovali účastníci z regionu a vystoupili také pracovníci PF UJEP v Ústí nad Labem (K. Kamiš k problematice jazykové výchovy a J. Melichar k výuce matematiky). V prosinci 1995 se na Základní škole v Praze 3-Žižkově uskutečnilo další setkání s názvem Přemysl Pitter a multikulturní výchova romských žáků. Setkání mělo pokračování v pedagogickém muzeu J. Á. Komenského a účastnila se jej mj. také senátorka J. Moserová.

V průběhu roku 1996 se uskutečnily hned tři akce. V květnu na ZŠ v Karviné účastníci řešili otázky romských dětí v obecné škole a byl diskutován

i program „Začít spolu“ v souvislosti s přípravnými ročníky. Na Zvláštní škole v Rakovníku došlo k dalšímu setkání na téma Romové a historie. V prosinci tohoto roku bylo zorganizováno setkání ve Speciální škole pro mentálně postižené v Kladně, které se týkalo výchovy ke zdravému životnímu stylu s respektováním romské kultury. Na tomto setkání vystoupil také doc. P. Říčan na téma Socializace romských dětí ve škole.

V roce 1997 se první setkání uskutečnilo v Odborném učilišti internátním v Děčíně a Františkově nad Ploučnicí. Ústředním tématem byla problematika romských dětí v dětských domovech. Deváté setkání bylo organizováno spolu s katedrou pedagogiky PF MU v Brně a neslo název Romové a volný čas. Byly na něm prezentovány modely zajišťování volnočasových aktivit na příkladu několika měst (Pardubice, Kladno, Jablonec nad Nisou a Brno).

Spoluorganizování další akce uskutečněné v lednu 1998 se ujala katedra pedagogiky PF v Ostravě. Účastníci tohoto setkání se zamýšleli nad situací romských dětí ve zvláštních školách. Ještě v témže roce v září se konala konference s mezinárodní účastí, kterou uspořádala katedra pedagogiky PF TU v Liberci s názvem Interkulturní vzdělávání ve sjednocující se Evropě. Na konec roku ve spolupráci s katedrou pedagogiky na PF JU v Českých Budějovicích došlo ke 12. setkání Hnutí R v Květušíně na Šumavě. Téma tohoto setkání bylo Romové a jejich učitelé. Ústřední postavou se stal PhDr. M. Dědič, který v r. 1950 založil první romskou základní školu s internátem právě v Květušíně na Šumavě. Zde byl také realizován první projekt vzdělávání romských dětí. Na setkání byli poprvé přítomni romští pedagogičtí asistenti.

Romové a etika multikulturní výchovy bylo tématem následujícího setkání v roce 1999 spoluorganizovaným Filozofickou fakultou MU v Brně. Sborník obsahuje dvě zásadní statě Člověk, hodnoty, výchova od prof. S. Kučerové a K problémům etické výchovy a prosociálního chování od doc. A. Klimekové.

Účastníci druhého setkání v tomto roce opět zavítali do jižních Čech na PF JU v Českých Budějovicích. Na semináři s názvem Romové a univerzity prezentovali své poznatky a zkušenosti z činnosti vysokých škol týkající se romské kultury, romského jazyka, studentů romské národnosti, integrace romského etnika, přípravy učitelů na práci s romskými dětmi apod. Na semináři byli nejen pracovníci pořádající PF Jihočeské univerzity, ale také z UK v Praze, z MU v Brně, UJEP Ústí nad Labem, Univerzity Hradec Králové, z TU v Liberci a zastoupeny byly také dvě univerzity ze Slovenska, a to univerzita v Prešově a UKF v Nitře.

Další tři setkání byla věnována přímo pedagogice jako oboru. Setkání v březnu r. 2000 bylo uspořádáno opět na vysokoškolské půdě, a to na PF TU v Liberci a neslo název Romové a pedagogika. Se zásadními referáty

zde vystoupili doc. J. Vomáčka (Výchova k odpovědnému a věrohodnému spolubytí), prof. B. Blížkovský (Co je to systémová pedagogika), prof. Z. Kolář (Učitel romských žáků – objekt subjektové vztahy) a A. Klimeková (Pedagogicko-výchovné momenty vztahu rómskej minority a pedagóga).

V červnu se opět na téže fakultě konalo již 16. setkání pod názvem Romové a alternativní pedagogika. Vystoupili zde z řad předních odborníků doc. K. Rýdl (K obecným pedagogickým základům alternativní pedagogiky), doc. I. Švarcová (Alternativní vzdělávací program zvláštní školy pro žáky romského etnika) a doc. J. Vomáčka (Alternativní výchova dětí jako činnost ne-všední). Prezentovali se zde, jako i na všech ostatních setkáních, také zástupci praxe, vychovatelé, učitelé ze základních škol, pedagogičtí asistenti apod.

V červnu 2001 mělo setkání Hnutí R dvě části. Na semináři s názvem Romové a sociální pedagogika, který se uskutečnil v Muzeu J. Á. Komenského v Přerově vystoupili se zásadními příspěvky prof. S. Kučerová (Glosy k pojmu sociální pedagogika), doc. B. Kraus (Sociální pedagogika a její význam na prahu nového století), prof. M. Cipro (Úvaha o výchově sociálně handicapovaných skupin). Dále vystoupili také prof. B. Blížkovský, doc. L. Pecha aj. Další část setkání, na kterém se organizačně podílela PF UKF v Nitře, proběhla v Levoči. Toto setkání mj. demonstrovalo, že státní hranice nerozdělila společnou touhu Čechů a Slováků po komunikaci, která je potřebná i v otázce multikulturní výchovy se zaměřením na romského žáka. (Balvín, 2001a)

Mezitím v prosinci 2000 hostila účastníky konference Romové a obec Univerzita Pardubice. Vystoupil zde mj. P. Uhl, ale také zástupci Britského velvyslanectví. Hovořilo se o otázkách strategie rozvoje interetnických vztahů, o jejich morální a finanční podpoře, o projektech týkajících se tohoto rozvoje. Diskutovalo se o konkrétních pozitivních příkladech zaměřených na bydlení, zaměstnanost, volný čas apod. Tyto projekty zapadají současně do systému prevence kriminality na místní úrovni, jak zdůraznila J. Gjuríčová, ředitelka odboru prevence kriminality MV ČR. Ze všech těchto setkání, seminářů a konferencí vyšly sborníky, obsahující mnoho velmi zajímavých vystoupení, příspěvků a současně mnoho cenných informací. (Balvín, 2001b)

Devatenácté setkání se uskutečnilo v Praze na téma Romové a sociální práce. K teoretickým otázkám vystoupil doc. O. Matoušek z FF UK, o vztahu sociální práce a sociální pedagogiky hovořil prof. B. Kraus z UHK, další hlavní referát přednesl prof. M. Cipro. Následovalo 20. setkání s názvem Romové a literatura. Příspěvky z obou konferencí jsou shromážděny, sborníky bohužel nevyšly, protože MŠMT přestalo tyto aktivity Hnutí R finančně podporovat.

Duší všech setkání a hlavním editorem všech sborníků je předseda ob-

čanského sdružení Hnutí R PhDr. Jaroslav Balvín, CSc. Nejenže sborníky uspořádal, ale prakticky do všech sborníků též významnou měrou přispěl jako autor velmi zasvěcených článků. Je jeho zásluhou, že vznikla tato ediční řada osvětující romskou problematiku z hlediska různých, převážně pedagogických témat, a tyto sborníky, jak píše M. Cipro „se tak staly prostředkem pedagogické osvěty učitelů a vychovatelů, kteří mají vztah k romské minoritě naší společnosti a hledají účinné způsoby, jak přispět ke sblížení naší romské a neromské populace“. (Cipro, 2001) Možno říci, že se staly i prostředkem k obohacení pedagogické teorie. Řada příspěvků z konferencí a uvedených setkání byla také otiskována v různých časopisech (Veřejná správa, Policista) a také v Pedagogické orientaci (např. č. 2/2001).

V uplynulém roce byli účastníci Hnutí R zvaní na konferenci hl. města Prahy věnované problematice národnostních menšin. Naposled v listopadu 2003 se uskutečnila konference „Výchova, vzdělávání a kultura ve vztahu k národnostním menšinám“.

Všechny dosavadní akce umožnily shromažďovat na vytyčená témata poznatky, názory a zkušenosti různých odborníků, z různých krajů i z různých institucí od základních škol až po školy vysoké. Tím vzniká možnost nahlédnout do teoretického kvasu dané problematiky, neboť zastoupením nejen majoritní populace, ale také romské minority se předchází doktrinálnímu chápání, a tedy i zjednodušování velmi složité problematiky. Je třeba, jak píše Cipro (2001), v řešení těchto otázek navazovat na dlouhodobý kulturně osvětový a výchovný proces opřený o vědecké poznatky pedagogiky vůbec a sociální pedagogiky zvláště.

Důsledkem takového sociálně-pedagogického pohledu je poznání, že sblížení romské a neromské komunity musí být vstřícné z obou stran, že nejde jen o kompenzaci pocitů méněcennosti, ukřivděnosti na jedné straně, ale také o řešení pocitů kritické nadřazenosti na straně druhé, a to v souvislosti s oblastí vzdělání a přístupu k němu, s možností uplatnění se v pracovním procesu atd.

Snad největší překážkou společného soužití je nedůvěra z obou stran a z ní pak někdy pramenící jednostranná řešení, jak se zbavit problémů minorit. Problém vztahu k minoritám obecně je především otázkou tolerance, snášenlivosti. Bohužel tato vlastnost, stejně jako schopnosti empatie, spolupráce jsou životnímu stylu, hodnotovému systému postmoderní společnosti vzdáleny. V multikulturní společnosti se neobejdeme bez systematického utváření etiky multikulturních vztahů. Jde tu zejména o vytváření podmínek pro to, aby se lidé různých kultur a národností mohli ve vzájemné komunikaci rozhodovat a svobodně volit, co je dobré a co špatné, co spravedlivé a co nespravedlivé, co je lidské a co nelidské atd. Jde o usilování o jakousi mravní moudrost, tedy osvojování si mravních norem a chápání lidského dobra ve

vzájemné komunikaci s odlišnými, leč suverénními, autonomními subjekty dalšími jako výsledek diskursního dorozumívání. (Kraus, 2000)

Jedná se zřejmě o proces dlouhodobý (stejně jako s ním související různé programy), ve kterém pouhá legislativní, administrativní a ekonomická opatření nebudou mít očekávaný efekt bez návaznosti na celkový kulturně osvětový, výchovný proces. V dnešní občanské společnosti však máme příležitost vytvořit nové podmínky multikulturních vztahů, kdy se vzájemný mravní diskurs oprostí od stereotypů a diskriminačních apriorních přístupů. Aktivita Hnutí R k tomu nepochybně přispívá.

Hnutí R komunikuje také s Centrem pro výzkum Cikánů Univerzity René Descarta. Předseda Hnutí R J. Balvín byl osloven ředitelem centra J. P. Liégeoisem, který také vede sekci pro výchovu a vzdělávání Romů v EU, aby se Hnutí R účastnilo spoluvytváření sítě pedagogických institucí zabývajících se edukací romské komunity. Popsaná desátiletá činnost Hnutí R a publikační aktivity jasně ukazují, že je co nabídnout k využití i v evropském rozměru.

Literatura

- BALVÍN, J. O smyslu 18. setkání Hnutí R na téma Romové a sociální pedagogika. In BALVÍN, J., TANCOŠ, J., a kol. *Romové a sociální pedagogika*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 2001a, s. 5.
- BALVÍN, J. Sborníky Hnutí R. In BALVÍN, J., a kol. *Romové a obec*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 2001b, s. 153–156.
- CIPRO, M. Vyjádření k dvěma rukopisům sborníku Hnutí R připravených k tisku. In BALVÍN, J., a kol. *Romové a obec*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 2001, s. 157.
- KRAUS, B. Współistnienie wielokulturowe a mniejszości w Republice Czeskiej. In PILCH, T. *O potrzebie dialogu kultur i ludzi*. Warszawa: Zak, 2000. ISBN 83-88149-31-8.

KRAUS, B. Deset let činnosti Hnutí R a pedagogika. *Pedagogická orientace* 2004, č. 1, s. 44–48. ISSN 1211-4669.

Adresa autora: Prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc., Katedra sociální patologie a sociologie, Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, V. Nejedlého 573, 500 03 Hradec Králové, blahoslav.kraus@uhk.cz